

A közművelődési könyvtárak Franciaországban

Egy munkacsoport jelentése *

Ismerteti M O L N Á R Á g n e s

1966. november 18-án Pompidou miniszterelnök elnökletével tárcaközi bizottság tárgyalta a francia közművelődési könyvtárak fejlesztéséről. A bizottság a kérdés kidolgozására munkacsoportot hívott életre.

A munkacsoport elnökévé Étienne Dennerly-t választották, a francia könyvtárak és közművelődési könyvtárügy igazgatóját. A 9 állandó tag között volt Paul Poindron könyvtári főfelügyelő és René Fillet, a Tours-i Városi Könyvtár és az Indre-et-Loire megyei Központi Kölcsonzó Könyvtár igazgatója, továbbá a Miniszterelnökség, a Kulturális Ügyek Minisztériuma, a Közoktatásügyi Minisztérium, az Ifjúsági és Sportügyek Minisztériuma, a Belügyminisztérium, a helyi hatóságok belügyminisztériumi főosztálya, a Rádió és Televízió Központ egy-egy képviselője. Más hatóságok (Pénzügyminisztérium, Terhivatal, Párizs városa stb.) a csoport egyes ülésein képviselték magukat. Ezenkívül közéleti személyiségek, polgármesterek, tanárok, kutatók, könyvtárosok, propagandisták, kiadók, könyvkereskedők segítettek tapasztalataik ismertetésével és javaslataikkal a munkát.

1966. december 9. és 1967. február 23. között összesen 10 teljes ülést tartott a munkacsoport. Ezenkívül egyes speciális kérdéseket szűkebb körű megbeszéléseken tárgyaltak meg.

A munkacsoport összehasonlította a francia közművelődési könyvtárügy helyzetét a külföldi eredményekkel, s rámutatott a hiányosságokra, amelyeket különben a könyvtárosok jól ismernek. Nem sok időt vesztegetett a jelenlegi helyzet történeti okainak elemzésére, elsősorban a tennivalókkal foglalkozott.

Hogyan lehetne Franciaországban behozni a nagy lemaradást, elérni a kellő szintet? Mindenekelőtt fel kell rázni a közvéleményt, felébreszteni benne az igényt a korszerű közművelődési könyvtárak megteremtésére. Össze kell hangolni mindazoknak az erőfeszítéseit, akik részt vesznek a nevelés, oktatás, tájékoztatás munkájában. Ez pedig megkívánja a hagyományos keretektől való kilépést, tehát a könyvtárak átalakítását is.

Vonzó városi könyvtárakat adni a közönségnek, szabadpolcon hozzáférhetővé tenni a könyvet és a tájékoztatási eszközöket, szaporítani a fiókkönyvtárak számát, olvasóhelyiségeket rendezni be a lakótelepeken, letéteket létesíteni a munkahelyeken, szabadpolcos bibliobuszokkal szolgálni ki a falusi lakosságot, lehetővé tenni a központi kölcsönző könyvtárak támogatását, ébresztgetni már a gyermekkorban az olvasási kedvet - ez a hatalmas program csak fokozatosan, jelentős beruházások segítségével valósítható meg. Ha a munkacsoport által megállapított tervszámok bekerülnek az 5.,

* La lecture publique en France. Rapport du groupe d'études. = Bulletin des Bibliothèques de France. 1968. 3.no. 107-134.p.

6. és 7. Nemzetgazdasági Tervbe, és - amit remélni lehet - a városi hatóságok együttműködnek az állammal, akkor valamennyi 200 000 lakoson felüli városnak s a 20-200 ezer lakosu városok felének korszerű és hatékony városi könyvtára lesz, nem beszélve a mintegy 400 lakótelepi és fiókkönyvtárról. Egy sereg bibliobusz egészíti ki majd a városi könyvtárak munkáját. Minden iskolás-gyermek hozzájuthat a könyvhöz, az iskolai könyvtár és a bibliobusz útján.

Ezzel a végső következtetéssel zárul a munkacsoport jelentése, amelynek teljes szövegét közli a Bulletin des bibliothèques de France 1968. márciusi száma, s amelyet az alábbiakban ismertetünk.

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI POLITIKA ALAPELVEI

MI AZ A "LECTURE PUBLIQUE"?*

A "lecture publique" kifejezés 1945-ben született. Arra utal: amint azt kötelességének tekinti az állam, hogy biztosítsa minden polgár számára az ingyenes tanulást, ugyanugy kötelességének tekinti, hogy minden polgárának rendelkezésére bocsássa azokat a könyveket, amelyek elolvasása hasznos vagy kellemes lehet, s alkalmasabbá teszi az illetőt társadalmi szerepének betöltésére. Lényegében ezeket az elveket vallja az UNESCO-nak az a manifesztuma is, amely a közművelődési könyvtáraknak a felnőttnevelésben betöltött szerepével foglalkozik. Mi a helyzet jelenleg Franciaországban a közművelődési könyvtárügy területén?

A francia közművelődési könyvtárügy szervezete

Az 1945. augusztus 19-i dekrétummal létrehozták a Francia Könyvtári Igazgatóságot (Direction des bibliothèques de France et de la lecture publique) mint a Közoktatásügyi Minisztérium önálló főosztályát, hármas feladatkörrel: irányítja és ellenőrzi a tudományos könyvtárakat, ellenőrzi a városi könyvtárakat, és megszervezi, valamint irányítja és ellenőrzi a közművelődésügyi könyvtárügyet (lecture publique).

Jelenleg közel 700 városi könyvtár működik Franciaországban (ebből 79 párizsi, ezekkel a jelentés külön fejezetben foglalkozik). Lényegében valamennyi 15 ezer lakosnál nagyobb városnak van könyvtára.

Költségvetésük és személyzetük a városé. Az állam a könyvtári főfelügyelő útján ellenőrzi őket. A mintegy 50 un. kiemelt (classée) városi könyvtár tudományos személyzete azonban állami alkalmazott; javadalmazásukban a város 40-60 %-os arányban vesz részt.

E könyvtárakban a közművelődési jellegű olvasás rendszerint a tudományos kutatómunkától elkülönítve folyik, elsősorban a fiókkönyvtárakra támaszkodva, amelyek építése a város feladata. Jelenleg összesen 80 fiókkönyvtárunk és 21 bibliobuszunk van a városi könyvtáraknak. Legjobban Bordeaux, Toulouse és Lyon van ellátva. Az esetek nagy részében nehéz a költségvetésből megállapítani, mennyit költenek a közművelődési jellegű könyvtári feladatok ellátására (könyveszerzésre, személyzetre).

A városi könyvtár működéséhez az állam nem állandó jelleggel, szubvenció

* A "lecture publique" jelentése voltaképpen: "a társadalom olvasási tevékenysége", "az olvasás mint közügy". Megfelelőjeként cikkünkben többnyire a "közművelődési könyvtárügy" kifejezést használjuk. - A szerk.

(könyvajándék vagy pénz) formájában nyújt segítséget. Sokkal jelentősebb ennél az az összeg, amit építkezésre, belső felszerelésre ad (a költségek 35 %-ának erejéig; kulturházak, sportlétesítmények esetében ez az arány az alsó határ).

3 hónappal az 1945. augusztus 18-i dekrétum után, az 1945. november 2-i rendelettel új könyvtártípust hívtak életre Franciaországban: az ún. központi kölcsönző könyvtárat (bibliothèque centrale de prêt), a 15 000 lakosunál kisebb települések könyvellátására. A rendszerint megyeszékhelyen lévő könyvtár szabályos időközökben bibliobuszok útján látja el a szétszórt településeken élő lakosságot. A letéti hely általában az iskola vagy a községháza. Az állam által létrehozott és fenntartott könyvtárat sok helyen a megye vagy a város is támogatja, az összes költségek 20 %-ának erejéig.

Az 1945. évi rendelet szerint minden megyében kellene létesülnie központi kölcsönző könyvtárnak, de számuk még ma is csak 41. (4 újabb könyvtár megnyitásáraól lábjegyzetben ad hirt a jelentés).

A hiányosságok. Összehasonlítás a külfölddel

A francia közművelődési könyvtárügy elmaradottságát az alábbi számok szemléltetik:

Franciaország 95 anyaországi megyéje közül 39-ben van központi kölcsönző könyvtár (2 a gyarmatokon működik). A 37 582 olyan község, település közül, amelynek lakossága 15 ezren alul van, csak 16 435-öt keres fel a bibliobusz. Az itt élő 27 762 000 lakosnak kevesebb mint a fele, 13 681 762 lakos juthat ezután könyvhöz. S ha azt is figyelembe vesszük, hogy a letéti felelős társadalmi munkában végzi a kölcsönzést, s gyakran csak saját barátait vagy tanítvá-

nyait látja el könyvvel, a helyzet még sötétebbnek mutatkozik. Optimista számítás szerint is a felnőtt lakosságnak csupán 2-4 %-a, a tanulók 50-75 %-a (az érintett lakosságnak összesen kevesebb mint 10 %-a) használja a központi kölcsönző könyvtárat.

Ami a városi könyvtárat illeti: az ún. kiemelték - fiókkönyvtáraik és bibliobuszok útján - körülbelül 1/7-ét elégítik ki a városi közművelődési könyvtári szükségleteknek. A többiben a helyzet még rosszabb: az állomány és az épület elavult; a személyzet kicsi, és csak 1/6-ának van könyvtárosi szakképzettsége. Az érintett 15,4 millió lakosnak kevesebb mint 3 %-a, 524 000 személy jár a városi könyvtárakba.

A legoptimistább statisztika szerint - Párizst és Szajna megyét is figyelembe véve - az egész lakosságnak mindössze 4,6 %-a olvas a közművelődési könyvtárakban. Ez az arány Kanadában 40 %, Dániában és a Szovjetunióban 31 %, Nagy-Britanniában 30 %, az Egyesült Államokban 20 %.

Nem kevésbé nyugtalanítóak a következő számok:

	Évi kölcsönzések száma	Évi kiadás (új frankban)
	lakosonként	
Franciaország	0,74	0,65
Kanada	5,8	6,36
Szovjetunió	4,5	?
Nagybrit.	9,4	10,5
USA	5,4	12,6
Dánia	7	17,5

Nem volt túl pesszimista Pompidou miniszterelnök, mikor kijelentette, hogy ezen a téren még mindent ezután kell elvégezni.

De hogyan lehetséges, hogy Franciaország, amelynek irodalma a világon a leggazdagabbak egyike és ahol az analfabetizmust több mint fél százada lényegé-

ben felszámolták, az olvasás terén eny-
nyire elmaradt a többi művelt országtól?

A FEJLŐDÉS AKADÁLYAI A MULTBAN ÉS A JELENBEN

A lemaradás már a XX. század elején észlelhető. 1909-ben a brit közművelődési könyvtárak 60 millió (lakosonként 2,4) könyvet kölcsönöztek otthoni olvasásra. A XX. század elején a londoni és a New York-i közművelődési könyvtárak évenként és lakosonként átlag 2 könyvet adtak kölcsön (ez kétszerese a mai párizsi átlagnak). Franciaország a XIX. század második felében szalasztotta el a közművelődési könyvtárak fejlesztése szempontjából kedvező időt, amikor az angolszász országokban fellendült ez a munka. Franciaországban voltak ugyan városi könyvtárak, de ezek nagy része a forradalom alatt elkobzott egyházi, főúri könyvtárak anyagából létesült, azután már gyakran csak egy-egy tudóshagyatékából gyarapodott. A tények erejénél fogva olvasói a város művelt lakói közül kerültek ki. A tudományos könyvtárosok, akik a Levéltárosi Főiskolán szerezték képzettségüket, a "magasabb" kulturát (lényegében a történeti kutatást) szolgálták; a raktárakat előnyben részesítették az olvasóteremmel, a megőrzést, köttetést az új beszerzéssel szemben. A nem-tudományos személyzet pedig szégyelte volna a profán olvasók előtt kitárni a tudomány templomának kapuit.

Sem a kormány, sem a helyi hatóságok nem folytattak céltudatos könyvtári politikát. Megfelelő könyvtári hálózat híján még a tankötelezettség is inkább káros hatása az olvasás szempontjából. A könyv a fiatalság nagy részét csak kellemetlen iskolai kötelességekre emlékezteti, a nemolvasás felszabadulásnak tűnik, az érettség, felnőtttség zálogának. Az ünnepélyes és elavult városi könyvtárak cseppet sem vonzzák a "másodlagos analfabetizmus"-ba visszaeső fiatalokat.

De mindezek után nem késett-e el tulságosan Franciaország, érdemes-e óriási állami befektetésekkel próbálni behozni a lemaradást?

A csődöt mondott állami apparátust a társadalmi kezdeményezések váltották fel - hangsúlyozzák sokan. Egész sereg közművelődési jellegű könyvtár áll ma már bizonyos társadalmi csoportok szolgálatában: az üzemi bizottságok (pl. a Renault-művekben), ifjúsági otthonok és művelődési házak, az Actio Catholica, az Államvasutak stb. könyvtárai nagyon intenzív munkát végeznek. - Csakhogy az állam nem mondhat le annak a feladatnak az ellátásáról, amelyet maga tűzött maga elé.

Veszélyes is volna kizárólag a magánszektorra hagyni a közművelődési könyvtárak ügyét. Az UNESCO fent említett chartája szerint a közművelődési könyvtárakat teljesen vagy nagyobb nagyobb részben az államnak vagy a helyi hatóságoknak kell fenntartaniuk; e könyvtárak nyitva állnak a közösség minden tagja előtt, tekintet nélkül foglalkozására, vallására vagy társadalmi hovatartozására. Ha tehát összhangba kell és lehet hozni a társadalmi és hatósági akciókat, az állam tekintse megtisztelő feladatának az irányítást.

Gyakran érvelnek a közművelődési könyvtári hálózat fejlesztése ellen azal is, hogy az ilyen jellegű olvasási igényeket ma már az olcsó papírfedelű sorozatok is kielégíthetik. Ez az érv sem helytálló. Ma már kezd kiderülni, hogy ezek a füzetek főleg az értelmiségben találnak olvasókra, s így a kezdeti óriási sikerek után piacuk egyre szűkül. Nem vonzza ez a kiadványtípus sem a képregények olvasóit, sem a teljesen olvasás nélkül élőket (egy újabb felmérés szerint ilyen a franciák 56 %-a). Semmit sem nyújt nekik abból, amire a jog, a technika, a mezőgazdaság, a művészet terén való tájékozódáshoz szükségük volna; szinte semmit sem nyújt a gyermekeknek és ifjaknak.

Végül sokak szerint maga a könyv is kezd anakronisztikus jelenséggé válni, mivel a közönség a tömeghírközlés eszközein keresztül a legváltozatosabb, legmodernebb ismeretanyagot kapja meg. Ez az ellenvetés sem indokolt. A tömegkommunikációs eszközök lenyűgöző hatásának nagyon is szükséges ellenszere az olvasás nyújtotta lehetőség a szabad válogatásra, elmélyedésre és önálló értékelésre. Az olvasás előfeltétele minden ember társadalmi előrehaladásának. Csak az olvasó ember szerezheti meg azt az általános műveltséget, amelynek birtokában felelős munkát tud végezni, mivel a részleteken túllátva a problémákat a maguk összefüggésében szemléli. Az oktatás demokratizálódásának mai korszakában egyedül az olvasás ad értelmet és jelentőséget a "permanens képzésnek".

S minden látszat ellenére is - az olvasás igénye általános. Ahol ötletes könyvtárosok és áldozatkész hatóság egyesítik erőfeszítéseiket, az eredmények hamarosan megmutatkoznak. Bordeaux-ban 285 000 lakosra 589 747 kölcsönzés jut, amihez még a 111 893 ifjúsági kölcsönzést is hozzá kell venni. Tours-ban 110 000 lakosra 491 000, tehát egy lakosra 4,6 kölcsönzés jut; ez már a külföldiekkel azonos nagyságrendű adat. A kis, 18 000 lakosú d'Yerres-ben (Essone) a beiratkozott olvasók száma két év alatt 25-ről 900-ra nőtt. A kb. 40 000 lakosú Sarcelles, hála egy magánszemély kezdeményezésének s a hatóságok megértő támogatásának, 3 év alatt ilyen utat futott be: 1961-ben 24 875, 1962-ben 47 599, 1963-ban 70 516 volt a kölcsönzések száma.

Sem a multbeli lemaradás, sem a jelen nehézségei nem tartóztathatják fel többé az új olvasáspolitikát, amelynek elvei most már világosan megfogalmazhatók.

Ki kell használni a lemaradás nyújtotta lehetőségeket a közművelődési könyvtárügy korszerű kialakítására és a külföldi tapasztalatok felhasználására, különösen két területen:

1. A könyvtárak telepítésében. Akár városfejlesztésről; akár új lakótelepek berendezéséről vagy a falu átalakításáról van szó, a XX. század második felében a hatóságok olyan eszközökkel rendelkeznek, amelyek segítségével a tervezés nemcsak a jelen, hanem a közeljövő szükségleteit is meg tudja határozni.

2. A könyvtár építésében, berendezésében, felszerelésében, a könyvbeszerzésben. Mindez csak az egész országra érvényes, egységes és racionális elvek szerint mehet végbe. Ez a racionalizálás az oktatásügy terén már meghozta gyümölcseit.

Végül maga a lemaradás nagysága is ösztönző erővé válhat: ráébresztheti az egész országot, hogy itt nemzeti ügyről van szó. Mind az érdekelt állami és helyi hatóságok, mind a magánvállalatok felismerhetik, hogy érdekeik és tennivalóik egybevágóak, s hogy az országos fejlesztési terv tökéletlen lenne, ha a közművelődési könyvtárak ügye nem kapná meg benne azt a szerepet, ami egy modern államban megilleti.

A jelentés egy sereg tennivalót javasol, amelyek megvalósítása nem ütközik áthághatatlan akadályokba. A szimultán intézkedéseknek nemcsak gyakorlati haszna lesz, hanem lélektani hatása, ösztönző ereje is.

A JAVASOLT AZONNALI INTÉZKEDÉSEK

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI SZEMÉLYZET

Az új könyvtárosi funkciók

A közművelődési könyvtári munka a hagyományos könyvtárosi feladatok (gyarapítás, feldolgozás, megőrzés) mellett, sőt részben azok helyett új feladatokat ró a könyvtárosokra: a passzív és aktív olvasószolgálat, a tanácsadás és propaganda sokrétű tennivalóit. Ezek a feladatok több vagy más képzettséget és képességet kívánnak meg tőlük, mint amivel a hagyományos könyvtári munkát el lehetett végezni.

Az új személyzet

Azoknak a már munkában álló tudományos könyvtárosoknak ("conservateurs"; egyetemet és utána 1 éves könyvtári főiskolát végzett dolgozók), akikre közművelődési könyvtár vezetését bizzák, gyakorlati uton el kell sajátítaniuk a könyvpropaganda technikáját. A segédkönyvtárosok ("sous-bibliothécaires", a könyvtár technikai dolgozói) számára lehetővé kell tenni, hogy előléptetéssel a közművelődési könyvtárosok státusába kerüljenek. Ezt az új testületet (corps des bibliothécaires de lecture publique) azonban előbb létre kell hozni.

T o b o r z á s . A Közoktatásügyi Minisztérium felsőoktatási főosztálya most tanulmányozza egy új főiskolatisípust, az un. egyetemi technológiai intézetet (institut universitaire de technologie, rövid: IUT) létrehívásának tervét. Az új intézetek különféle társadalmi munkára (szociális, szaknevelői, társadalmi-kulturális szervező munkára) képeznék ki a jelölteket. A Könyvtári Igazgatóságnak lesz a feladata, hogy az IUT-diplomások közül előzetes tesztvizsgálatok és beszélgetés, majd versenyvizsga útján ki-

válassza (az összes közművelődési könyvtárosi helyek 80-85 %-ának erejéig) a közművelődési könyvtári gyakornokokat, akik 3-4 hónapos könyvtártechnikai képzés és egy évi gyakorlati idő után kapják meg a véglegesítést.

E l ő l é p t e t é s . A legalább 5 éve dolgozó s 35 évesnél nem idősebb állami segédkönyvtárosok közül belső versenyvizsgálattal választanak ki a közművelődési könyvtárosokat (a betöltendő állások 15-20 %-ának erejéig). Propagandamunkára való kiképzésüket legcélszerűbb lenne az IUT keretében biztosítani.

Á t m e n e t i i n t é z k e d é s e k . Ha létrehívják is az IUT-ot, legalább 2 évre van szükség, amíg végzett növendékeik mint közművelődési könyvtárosok munkába állhatnak. A központi kölcsönző könyvtárak segédkönyvtárosait kell tehát alkalmassá tenni az új feladatok ellátására. A 35 évesnél nem idősebb és a versenyvizsgán megfelelt segédkönyvtárosokat viszonylag rövid gyakorlati képzéssel be lehet vezetni a propagandamunka technikájába. Kivánatos számukra munkaidő-kezdésményintézkedést biztosítani. Mihelyt az új státusz létrejön, közművelődési könyvtárosjelöltekké neveznék ki őket. Amikor az első generáció elvégzi az IUT-t, az átmeneti idő alatt kedvezményeket élvezett könyvtárosok válnának valamelyik IUT-tanfolyam hallgatóivá.

A legközelebbi 3-4 évben évenként mintegy 30 közművelődési könyvtárost lehetne toborozni. Számuk évi 50-re is emelhető, ha az olvasószolgálati munkában beváltják a hozzájuk fűzött reményeket.

A s t á t u s . Bár a közművelődési könyvtárosok főiskolai tanulmányai maximálisan két évre terjednek majd, kívánatos, hogy az A kategóriába sorolják be őket. Funkciójuk lényegében nevelő jellegű, s a "permanens képzés" szervezetének kialakulásával - melynek központjában a könyvtárak állnak - méretei-

ben és fontosságában egyre nő. A közművelődési könyvtárosok státusát tehát a pedagógus-státus mintájára kellene kialakítani. Besorolásuk, előléptetésük legalábbis az IUT-t végzett egyéb funkcionáriusokéhoz legyen hasonló.

A könyvtáron belül a közművelődési könyvtáros előlépése biztosítva lesz. Öt éves szolgálat után jelentkezhethet az Országos Könyvtári Főiskolára (École Nationale des Bibliothécaires), ennek elvégzésével tudományos könyvtárosi besorolást kap.

Eddig az állami személyzetről volt szó. De a városok is toborozhatnak a főhivatású társadalmi-kulturális szervezők közül közművelődési könyvtárosokat. A városi könyvtárak jövője nagymértékben attól függ, hogy a városi hatóságok milyen intézkedéseket tesznek személyzeti politikájuk megjavítása érdekében (az utánpótlás biztosítása, a besorolás revidiója terén).

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK

A 20 000 lakosnál nagyobb városokban

Modern város közművelődési könyvtárügyének kiépítésénél az alábbi elveket ajánlatos szem előtt tartani:

1. A könyvtár főépülete legyen könnyen megtalálható.

2. Az épület ne annyira diszes, mint inkább barátságos legyen.

3. Az iskolaépületeknél jól bevált építési anyagokat az új városi könyvtárak építésénél is használják fel.

4. A könyvtáron belül: A szabadpolc-rendszer elengedhetetlen; a hagyományos "kis olvasóterem - nagy raktár" helyett a fordított arány ajánlatos; néhány könyvtárban kísérletképpen teljesen meg lehetne szüntetni a raktárt, folyamatosan kivonva az agyonolvasott és elavult könyveket. A kölcsönzési nyilván-

tartás egyszerűsítésére a Tours-ban bevált magnetofonszalagos eljárás ajánlható.

5. A város nagyságához mérten szó lehet speciális rendeltetésű olvasóhelyiségek (pl. ifjúsági olvasók) berendezéséről.

6. Nagyvárosokban minél több a fiókkönyvtár, annál jobb. Akár üzletelyiségben is berendezhetők. Telepítsük őket a nagy forgalmu helyekre (pl. autóbusszmegállóhoz). Egyes külföldi városokban a metróban is van könyvtár. Az üzemekben és hivatalokban letéteket lehet elhelyezni.

7. A közművelődési könyvtár hatékonyságát nagymértékben növeli a bibliobusz, kivált a peremkerületek ellátásában.

8. Különösen mostoha helyzetben vannak, tehát a legsürgősebb beavatkozást igénylik a külvárosok (ezek a párizsi külvárosok kivételével valóságos kultursivatagok) és a nagy lakótelepek. Utóbbiak problémája olyan fontos és bonyolult, hogy a jelentés külön foglalkozik vele.

9. A nyitvatartási időt a lehető leghosszabbra kell tervezni. Bár városonként különbözők a szükségletek, az egésznapos folyamatos nyitvatartás egyre általánosabbá válik.

10. A tanulmányi csoport egymásnak ellentmondó véleményeket kapott a közművelődési könyvtárak használatának ingyenességéről. Hívei szerint az ingyenes tanuláshoz hasonlóan mindenkinek joga van a közművelődési könyvtár díjtalan használatához, ezenkívül a beiratkozás adminisztrálása felesleges terhet rak a személyzetre. Az ingyenesség ellenzői viszont azzal érvelnek, hogy a csekély beiratkozási összeg is jelent valamit a könyvtár fenntartása szempontjából, az olvasó pedig felelősebbnek érzi magát a könyvtárért, ha beiratkozási díjat fizet, bármilyen kis összeget.

11. Ahol erre lehetőség nyílik, ajánlatos a könyvtárakat más kulturális intézmények (művelődési ház stb.) közelébe vagy mellé telepíteni.

Kisvárosban és falun

A művelődési házak számát nem lehet korlátlanul növelni. A kis helységeknek be kell érniök a többféle kulturális célt szolgáló épülettel. Minden kulturális érdeklődés előbb-utóbb eljut a könyvhöz. Kézenfekvő, hogy a közművelődési könyvtár adjon otthont a többi kulturális tevékenységnek (lemezhallgatás, kiállítások, színelőadások stb.). Azonban sok kisváros és a falvak többsége egyáltalán nem tud könyvtárat be rendezni és fenntartani. Ezek számára hivaták létre a központi kölcsönző könyvtárakat. Igazán hatékony munkát csak a szabadpolcos kölcsönzésű bibliobusz végez, de az egészen kis településeket továbbra is letétek útján kell ellátni könyvvel. A bibliobusz-park nagyarányú növelése komoly pénzügyi erőfeszítéseket követel az államtól. A tanulmányi csoport azonban meg van róla győződve, hogy ez elengedhetetlen, ha valóban hatékony közművelődési könyvtárpolitikát akarunk folytatni.

Két kiemelt terület:
az iskola és a hadsereg

Elvben minden fiú és leány jár iskolába, s minden fiú bekerül a kaszárnyába. Az iskola és a hadsereg könyvelés látása tehát országos ügy.

A z i s k o l a . Az ideális a külön ifjúsági könyvtár lenne, a közművelődési könyvtár mellett vagy önállóan. De a rendszeresen közlekedő bibliobuszkok is szép eredményeket értek már el. Indret-Loire megyében a bibliobusz három hetenként minden iskolát felkeres s körül-

beül 15 ezer gyereket lát el. Két körút között a gyerekek kicserélik egymás között a könyveket.

Az oktatásügy és a közművelődési könyvtárügy szervei megegyeztek az iskolai bibliobusz-rendszer általánossá tételében. A szolgálatot a Könyvtári Igazgatóság fogja ellenőrizni. A mozgókönyvtár adminisztrálását a központi kölcsönző könyvtár végzi, rendelkezésre bocsátva állományát, szolgálati helyiségeit és garázsát.

A h a d s e r e g . A katonaköteles korban szokták a fiatalemberek végleg elveszíteni olvasási kedvüket.

A hadsereg, felelőssége tudatában, ellátta könyvvel valamennyi társas célokat szolgáló helyiségét: körülbelül 700 klubszobát, 50 kórház és betegszobát s 50 ipari létesítményt. Vannak vándorkönyvtárak is, a mozgó alakulatok ellátására.

A tanulmányi csoport javasolja a Hadügyminisztérium és a Könyvtári Igazgatóság között a kapcsolatok kiépítését, hogy a jobb és gazdaságosabb könyvellátás érdekében összehangoltan történjék a könyvek vásárlása és szétosztása.

Közművelődési könyvtár a nagy lakótelepeken

Ritka ma még az olyan nagy lakótelep, ahol van könyvtár. Pedig erre az intézményre itt különösen fontos társadalmi szerep vár. A lakók általában nem ismerik egymást, nehéz társadalmi életet élni. Különösen a fiatal nők érzik magukat elhagyatottnak. A fő szórakozás a TV és az autó.

Az államnak minden erővel támogatnia kell a nagy lakótelepek könyvtárügyét.

Á l t a l á n o s s z a b á l y o z á s . A vonatkozó szabályzat (1961. aug. 24-i tárcaközi körlevél) revízióját most készíti elő a Fejlesztésügyi

Minisztérium építésügyi főosztálya. Fontos, hogy a Könyvtári Igazgatóság is részt vegyen ebben a munkában. A könyvtárnak kifejezetten szerepelnie kell az új lakónegyedek felszereléséhez szükséges létesítmények között.

K ü l ö n r e n d e l k e z é -
s e k .

a/ Biztosítani kell a Pénzügyminisztérium hozzájárulását ahhoz, hogy a könyvtár építéséhez telekvásárlás céljára is biztosítsanak hitelt a városi hatóságok számára. Eddig ugyanis csak a könyvtárépítkezés költségei szerepeltek a vonatkozó rendeletben.

b/ A Könyvtári Igazgatóságnak megyei megbízottai útján részt kell vennie az új lakótelepek tervezési munkálataiban.

c/ A Közoktatásügyi Minisztériumnak a közművelődési könyvtárakra vonatkozó terveket fel kell vetetnie a Gazdasági és Társadalmi Fejlesztési Alap elé terjesztendő anyagba; a megyei felelős győződjön meg róla, hogy a könyvtár szerepel-e minden nagy lakótelep építési terveiben.

d/ A Minisztérium gondoskodik a könyvtár számára biztosított telek fenntartásának meghosszabbításáról, amennyiben az építési engedély megadása igen soká huzódna.

E jogi rendelkezések azonban önmagukban nem elég hatásosak. Ha néhány kísérleti könyvtárat rendeznének be a nagy lakótelepeken, munkájuk meggyőzné a városi hatóságokat arról, hogy könyvtárra ugyanúgy szükség van, mint egészségügyi vagy oktatási intézményekre.

ADMINISZTRATIV REFORMOK

Ezek célja hármas: ösztönözni a törvényhatóságokat, összefogni és összehangolni a szétforgácsoló erőfeszítéseket, s végül megerősíteni a közművelődési könyvtárügy legfelső irányító

szervét, hogy eleget tudjon tenni a megnövekedett feladatoknak.

A helyi hatóságok ösztönzése

Dániában az 1964. május 27-i törvény, Norvégiában az 1947. évi törvény minden törvényhatóságot kötelez a közművelődési könyvtár működésének biztosítására. Franciaországban ilyen intézkedés ma még korai lenne. De különféle eszközökkel ösztönözni lehet a városokat közművelődési könyvtár létrehozására, illetve e szolgálat tökéletesítésére.

A v á r o s o k .

1. Az államnak az eddigi 35 % helyett a költségek 50 %-ának erejéig kell részt vennie a városi könyvtárak építkezésében.

2. Fenntartási költségek:

a/ Az állam a város erőfeszítéseinek arányában adja a szubvenciót: ha a város lakosonként 2-4 frankot ad a közművelődési könyvtárakra, akkor az állam részesedése 5 %-os legyen; 4-6 frank esetén 10 %-os; 6 frank fölött 15 %-os. (Négy olyan város van Franciaországban, amelyik lakosonként 7 frankot szán erre a célra.)

b/ Új könyvtár létesítésekor az állam alapállományt ajánlhat fel.

c/ Eddig a régi könyvekben való gazdagság döntötte el, hogy egy-egy városi könyvtár un. kiemelt könyvtár legyen-e. Ezentul egyre inkább azt kell tekintetbe venni, milyen erőfeszítéseket tesz a város az olvasás érdekében. A következő tíz évben mintegy 40 városi könyvtárat kell "kiemelni". A kiemelés előnyei: állami tudományos személyzetet és szabályos időközökben könyvküldeményt (4 lakosra évenként egy könyvet) kap a

könyvtár, s hamarabb jut bibliobuszhoz.

A m e g y é k . - Azokban a megyékben, ahol van már központi kölcsönző könyvtár, utasítani kellene a prefektusokat, hogy mozdítsák elő az 1901. évi törvényben meghatározott egyesületek (a könyvtárügy barátainak társaságai) létrehívását. Az egyesület szubvenciót kaphatna a megyegyűléstől például újabb bibliobusz üzembehelyezésére.

Az erőfeszítések összehangolása

Több hatóság is elősegítheti közreműködésével a közművelési könyvtárügy fejlődését.

P á r i z s b a n . A Kulturális Ügyek Minisztériuma, az Ifjúsági és Sportügyek Minisztériuma, a Tájékoztatásügyi Minisztérium, a Belügy- és a Hadügyminisztérium, a Tervezési Kormánybiztosság, a Területrendezési Bizottság. Különösen fontos, hogy e szervek és a Közoktatásügyi Minisztérium (Könyvtári Igazgatóság) folyamatosan tájékoztassák egymást az őket közösen érdeklő tervekről. A kapcsolat fenntartása céljából a közművelődési könyvtárüggyel foglalkozó tárcaközi munkacsoportot kellene létrehozni.

A r e g i o n á l i s s z é k h e l y e n . - Itt csak a most folyó közigazgatási reform végrehajtása után lehet majd kiépíteni a különböző szervek közötti együttműködést.

A m e g y e s z é k h e l y e n . Itt különösen feltűnő az együttműködés hiánya. A Könyvtári Igazgatóság megyei képviselőjének, a polgármesternek, a városi könyvtárosnak, a középiskolai főigazgatónak, a muzeumigazgatónak, az ifjúsági és sportügyek felügyelőjének rendszeresen megbeszéléseket kell tartania. Együttműködésük megkönnyítené többek között vándorkiállítások rendezését és esetleg - kísérleti jelleggel - az

angol "community college"-okhoz hasonló, többféle kulturális célt szolgáló intézmények létrehozását.

A v á r o s o k b a n . - Ahol van muzeum, színház, művelődési ház, ifjúsági otthon, a közművelődési könyvtáros vegyen részt ezek rendezvényeinek előkészítésében. Tours-ban kitűnő szolgálatoakat tesz a "Könyvtár- és muzeumbarátok társasága". Az ifjúsági otthonoknak általában mindenütt van már saját könyvtáruk vagy legalább néhány könyvállványuk; kívánatos, hogy a városi könyvtár vagy a központi kölcsönző könyvtár letéteket helyezzen el ezekben az otthonokban. A fenntartás költségeit természetesen az ifjúsági otthon viselné, a közművelődési könyvtáros pedig elvégezné a könyvek feldolgozását és segítene az olvasóklubok munkájában. A művelődési házban fiókkönyvtárat létesíthet a közművelődési könyvtár, legalábbis kísérleti jelleggel.

A közművelődési könyvtárügy irányító szervének megerősítése

A kormánynak a közművelődési könyvtárüggyel kapcsolatos átfogó programja megszorítja az érte felelős Könyvtári Igazgatóság feladatait. Ezért az Igazgatóságon külön osztályra van szükség e feladatok ellátására. Gondoskodni kell továbbá a kutatási és tervezési hitelek növeléséről, hogy a Könyvtári Igazgatóság az olvasásról felméréseket végeztessen és a maga részéről is hozzájáruljon a könyvtártudományi kérdések tisztázásához. Az Igazgatóság ezen kívül kutatási szerződéseket köthet olyan egyetemi intézetekkel, amilyen például a bordeaux-i "Institut de littérature de masse" (Tömegirodalmi Intézet), amelyet Escarpit professzor alapított 1959-ben, s amely már végzett néhány érdekes felmérést.

A tanulmányi csoport foglalkozott azzal a kérdéssel is, hogyan járulhatna hozzá a könyvtárügy fejlődése a könyv árának lényeges csökkentéséhez, különös tekintettel alakjának és kötésének szabványosítására. Megbeszélések folytak e tárgyban mind a kiadók, mind a könyvkiadók szakszervezetével. A szabványosításnál is többet segítene a könyvek csoportos és folyamatos megrendelése már megjelenésük előtt, továbbá tárolásuk és szétosztásuk megszervezése. A Könyvtári Igazgatóság fontosnak tartja, hogy minden könyvpéldányhoz katalóguscédulákat csatoljanak.

Az előzetes válogatást központi bizottság végezné, a könyvtári Igazgatóság irányításával. E bizottságban képviselnék magukat az ügyben leginkább érdekelt szervek (a Hadügy- és a Belügyminisztérium, a Kulturális ügyek Minisztériuma, az Ifjúsági és Sportügyek Minisztériuma, Párizs városa). Más, sok könyvet rendelő szervek is csatlakozhatnának a bizottsághoz, hozzájárulva ezzel maguk is a könyvárak csökkentéséhez. Különösen a Külügyminisztérium Kulturális Kapcsolatok Főosztályára és az afrikai országokkal való együttműködés szerveire gondolunk. Ezek részvétele a bizottság munkájában megkönnyítené és növelné a könyvkiadást.

A könyvkiadás és a hatóságok együttműködése jelentősen elősegítené a könyvvel kapcsolatos valamennyi probléma megoldását.

AZ OLVASÁSI PROPAGANDA

Közvetlen tennivalók

A helyi hatóságok figyelmét fel kell hívni arra, hogy a kormány milyen nagy fontosságot tulajdonít az olvasás terjesztésének.

Tours polgármestere felajánlotta a tanulmányi csoportnak, hívjanak össze a városban polgármesteri értekezletet, s ott ismertessék azt a munkát, amely Tours-ban a közművelődési könyvtárügy terén néhány éve folyik.

Másrészt magának az érdekelt közönségnek a figyelmét is fel kell kelteni az olvasás terjesztésére vonatkozó tervek iránt. Rádió, televízió, sajtó (a helyi sajtó is) tekintse az olvasást nagy nemzeti ügynek. Érdemes támogatni az olyan magánkezdeményezést is, amelyen a kiadók és könyvkereskedők "az olvasás két hete" mozgalma, vagy a könyvtárakat legaktívabban fejlesztő város számára kitűzött díj gondolatát.

Távlati program

A rádió és televízió, amely máris jelentős szerepet játszik a könyv és az olvasás propagálásában, állandó jelleggel részt vehet a könyvtárügy fejlesztésében, az alábbi módon:

- Az irodalmi, színházi és tudományos adások előtt vagy után felhívja a figyelmet a téma bibliográfiájára. Ilyen bibliográfiákat a szakmai hetilapokban is lehetne publikálni.

- Az olvasásra alapozott játékos rádióadásokat sugároz; a közönség ugyanis szereti az ilyen vetélkedőket, amelyek kitűnően segítenék az olvasási kedv felkeltését és az ilyen adások színvonalának emelését.

- Észszerű könyvtári propagandát folytat a TV-Hiradó regionális adásai útján; fontos, hogy a rádió és a televízió szorosan működjön együtt a könyvtárügy vezetőségével, nehogy olyan könyvtárra terelje rá a közönség figyelmét, amely még nincs kellőleg felkészülve az érdeklődés kielégítésére (ahogy az már történt néhányszor).

- A könyvtár viszont hívja fel a figyelmet a kulturális érdekességű adásokra, ajánljon előkészítő olvasmányokat, szervezzen a tárgyról vitákat. A pedagógusok közreműködése is értékes lehet ebben a munkában.

Az ügyes propagandamunka végül is meggyőzheti a közönséget, hogy a korszerű könyvtár megteremtése van olyan fontos a város életében, mint mondjuk egy uszoda létesítése.

PÁRIZS PROBLÉMÁI

A volt Szajna megye

A régi megye részeit az új külső kerületekhez csatolták. Ezen a területen központi kölcsönző könyvtárakat kell létesíteni, amelyekre - tekintettel a nagy népsűrűsége - érdekes szerep vár. A tervbe vett új városrészek pedig ideális területet jelentenek a legmerészebb kísérletek számára.

Párizs

Párizs város közművelődési könyvtárügye mind jogi, mind gyakorlati szempontból egyedi eset.

J o g i l a g : a Művészeti Igazgatóság és a Városi Tanács, ha nem is vonja kétségbe elméletben a Könyvtári Igazgatóság illetékességét, bizonyos fokig fenn kívánja tartani a történeti okokra visszavezethető autonómiát. Kétségtelen, hogy amikor Párizs létrehozta könyvtárait, a közművelődési könyvtár még nem volt állami ügy. Az autonómiát, amely többek között abban is megnyilvánul, hogy a párizsi könyvtárak számára nem kérnek állami támogatást, észszerű tiszteletben tartani. Őszinte és baráti együttműködésre kell viszont törekedni, mindkét fél érdekében.

G y a k o r l a t i s z e m - p o n t b ó l : a párizsi városi könyvtárak hálózata mind régi volta, mind

sűrűsége révén tiszteletet érdemel. A hálózatnak van

a/ 20 kerületi "központi" könyvtára (a kerületi tanácsok épületében);

b/ 53 fiókkönyvtára a lakóegységekben (ezek főként iskolai épülettömbökben működnek);

c/ néhány speciális rendeltetésű könyvtára - például a Forney Könyvtár, amely főleg iparművészeti folyóiratokat kölcsönöz a szakembereknek -, 3 gyermekkönyvtára (amellett a kerületi könyvtárak többségének is van gyermekrészlege), 9 könyvtára az ifjúsági otthonokban.

E könyvtárak együttes állománya mintegy 1 150 000 kötetet tesz ki. Az évi kölcsönzések száma kb. 3 millió, lakosonként 1,1; ez nagyobb az országos átlagnál.

A prefektúra tervei impozánsak. Minden kerületnek nagy - 2000 m² alapterületű - önálló könyvtárépületet szánnak, különféle olvasószolgálati helyiségekkel (kölcsönző, olvasóterem, ifjúsági olvasó, lemeztár stb.). 1970-ig 6 ilyen könyvtár megnyitását tervezik. A fiókkönyvtárak számát is növelik, a meglévőket tökéletesítik. E tervek párhuzamosak a kormánynak az egész országra vonatkozó terveivel.

Az állam és Párizs városa közötti együttműködés módozataival a munkacsoport több ülésen foglalkozott. Közös munkacsoport létrehívását javasolták a Könyvtári Igazgatóság és a prefektura képviselőinek részvételével. Ez a munkacsoport lenne egyuttal a Könyvtári Igazgatóság és a párizsi könyvtárak közötti kölcsönös és rendszeres tájékoztatás szerve.

A legfontosabb aktuális problémák:

a/ Párizs városának hozzájárulása a közművelődési könyvtári vásárlási alaphoz, ami elősegítené a könyv önköltségének csökkentését.

b/ Az állami felügyelet esetleges kiterjesztése a párizsi városi könyvtárakra.

c/ Esetleges könyvtárostoborzás a párizsi városi könyvtárak számára, a Könyvtárosképző Főiskola közreműködésével.

d/ Párizs város központi könyvtári szerve, a "Service central technique des bibliothèques de la ville" elhelyezése abban a nagy közművelődési könyvtárban, amelyet az állam emel a régi Nagyvásárcsarnok helyén. Nyilvánvaló, hogy ez a nagy könyvtár, amelynek építését az V. Nemzetgazdasági Terv biztosítja, nem lehet vetélytársa egyik párizsi központi könyvtárnak sem; feladata a Nemzeti Könyvtár tehermentesítése.

A Közoktatásügyi Minisztérium nemrég ismertette programját nagy vonásokban Párizs prefektusával, aki teljesen egyetértett e programmal.

A közművelődési könyvtárügy problémái közül az V. Nemzetgazdasági Tervben (1966-1970) mindössze a központi kölcsönző könyvtárak és városi könyvtárak építési és berendezési költségei szerepelnek, az iskolai, egyetemi és sportlétesítmények felszerelésére vonatkozó rész keretében.

A munkacsoport tízéves terv elfogadását javasolja, amelynek valamennyi pénzügyi vonatkozását kidolgozta.

Még a jelentés megszerkesztése előtt 11 065 371 frankra emelték fel azt az összeget, amelyet az 1968. évi költségvetésben a Könyvtári Igazgatóság számára biztosítanak, a közművelődési könyvtárügy terén végzendő kísérletekre és egy középtávú terv megvalósításának előkészítésére.